สมเด็จพระสุริโยทัย : ตำนานรูปลักษณ์ใหม่
The Story of Queen Suriyothai : A Legendary Heroine

ม.ล. คำยวง วราสิทธิชัย
M.L. Kamyuang Warasittichai

บทคัดย่อ

เรื่องราวของสมเด็จพระสุริโยทัยปรากฏครั้งแรกในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา หลังจากนั้นมีการนำเสนอหลากรูปลักษณ์ แต่ละฉบับมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน แต่สิ่งที่คงอยู่คือความพยายามในการสืบทอดความคิดหลักตามอุดมการณ์ของสังคม และไม่ว่าเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยฉบับใดสมัยใดก็ยังคงรักษาลักษณะของวิธีการสร้างตำนานวีรบุรุษวีรสตรีไว้โดยไม่เปลี่ยนแปลง

Abstract

Since her first appearance in Ayutthaya chronicles, Queen Suriyothai has been portrayed in many different genres, each of which has focused on different details of her character. One thing that remains constant in these narratives, however, is an attempt to maintain the main principles of the social ideology of the time and to illustrate the creation of legends of heroes and heroines.

เมื่อเอ่ยถึงวีรสตรีไทย หลายคนคงนึกถึงสมเด็จพระสุริโยทัย เนื่องจากทรงเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี วีรกรรมที่ได้รับการยกย่องคือพระเกียรติคุณด้านการสู้รบเพื่อรักษาแผ่นดินไว้ให้ลูกหลานไทย เรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยเป็นเรื่องหนึ่งที่นิยมนำมาแต่งและเล่าใหม่เป็นวรรณกรรมหลากรูปลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นบทร้อยกรอง นวนิยาย บทละครวิทยุ บทละครโทรทัศน์หรือบทภาพยนตร์ เปลี่ยนมุมมองใหม่ๆ เพิ่มเติมรายละเอียด ทำให้เรื่องราวของสมเด็จพระสุริโยทัยมีชีวิตชีวา มีสีสันชวนติดตาม แต่เมื่อย้อนกลับไปดูเรื่องนี้ในหน้าประวัติศาสตร์กลับถูกบันทึกไว้เป็นหลักฐานเพียงไม่กี่บรรทัด เฉกเช่นวีรกรรมหรือคุณความดีของสามัญชนอื่นๆ เช่น ท้าวสุรนารี ท้าวเทพสตรี ท้าวศรีสุนทร พันท้ายนรสิงห์ ชาวบ้านบางระจัน เป็นต้น

สมเด็จพระสุริโยทัยในพระราชพงศาวดาร

ข้อความใน*พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์*ซึ่งได้รับความเชื่อถือจากนักวิชาการกล่าวถึงบทบาทของสมเด็จพระสุริโยทัยด้านการสงครามความว่า

> เมื่อสมเด็ดพระมหาจักรพัดิเจ้าสเด็ดออกไปรบเสิกหงสานั้น สมเด็ดพระองค์มเหสีแลสมเด็ดพระเจ้าลูกเทอพระราชบุตรีสเด็ดซงช้างออกไปโดยสเด็ดด้วย แลเมื่อได้รบเสิกหงสานั้นทัพหน้าแตกมาปะทัพหลวงเป็นโกลาหลไหย่ แลสมเด็ดพระองค์มเหสี แลสมเด็ดพระเจ้าลูกเทอพระราชบุตรีนั้นได้รบด้วยข้าเสิกเถิงสิ้นพระชนม์กับคอช้างนั้น (หลวงประเสริฐอักษรนิติ์ 2514: 11)

ส่วนพระราชพงศาวดารอีกหลายฉบับก็บันทึกเนื้อความและสำนวนที่คล้ายคลึงกัน ไม่ว่าจะเป็นฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม) ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์(จาด) ฉบับบริติชมิวเซียม ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพนฯ (หรือฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส) ล้วนบันทึกเป็นทำนองเดียวกัน สรุปเนื้อความได้ว่า สมเด็จพระสุริโยทัยแต่งพระองค์เป็นพระมหาอุปราช ทรงช้างพลายสุริยกษัตริย์ตามเสด็จสมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงออกไปดูกำลังข้าศึกที่ทุ่งภูเขาทองและทรงเผชิญหน้ากับกองทัพของพระเจ้าแปร ช้างทรงของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสียทีแก่ข้าศึก พระเจ้าแปรทรงขับช้างไล่ติดตาม “พระสุริโยทัยเห็นพระราชสามีเสียทีไม่พ้นมือข้าศึก ทรงพระกตัญญูภาพ ก็ขับพระคชาธารพลายทรงสุริยกษัตริย์สะอึกออกรับ พระคชาธารพระเจ้าแปรได้ล่างแบกถนัดพระคชาธารพระสุริโยทัยแหงนหงายเสียที พระเจ้าแปรจ้วงฟันด้วยพระแสงของ้าว ต้องพระอังสาพระสุริโยทัยขาดกระทั่งถึงราวพระถันประเทศ” (พระจักรพรรดิพงศ์(จาด) 2541: 47) พระราชโอรสทั้งสองพระองค์ทรงกันพระศพสมเด็จพระราชชนนีเข้าพระนครได้ และยังกล่าวอีกว่า “โยธาชาวพระนครแตกพ่ายข้าศึก รี้พลตายเป็นอันมาก” (พระจักรพรรดิพงศ์(จาด) 2541: 47) ผลของสงครามครั้งนั้น คือฝ่ายกองทัพกรุงศรีอยุธยาได้รับความเสียหายมากพอสมควร มิได้มีฝ่ายใดเป็นฝ่ายแพ้หรือฝ่ายชนะ ต่างฝ่ายต่างถอยทัพกลับ

ใน*คำให้การชาวกรุงเก่า*กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้ไว้เช่นกัน แต่กล่าวในทำนองว่าสมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงพระประชวร ทรงไม่สามารถออกรบได้ พระบรมดิลกพระราชธิดาทรงรักษาพระเกียรติยศออกรบแทน ดังความในพระทัยที่ทรงกล่าวว่า “กระหม่อมฉันจะขอรับอาสาไปชนช้างกับพระเจ้าหงสาวดี ฉลองพระเดชพระคุณสมเด็จพระราชบิดา ถึงแม้กระหม่อมฉันจะเสียชีวิตในท่ามกลางข้าศึก ก็มิได้คิดอาลัยจะไว้ชื่อให้ปรากฏในแผ่นดินชั่วกัลปาวสาน” (คำให้การชาวกรุงเก่า 2510: 79) ภายหลังเมื่อพระเจ้าแปรทรงทราบความจริงว่าทรงต่อสู้และประหารสตรี ก็เสียพระทัยด้วยเกรงว่าคนทั้งหลายจะครหาว่าเป็นคนขลาด เพราะการสู้รบกับสตรีเป็นการเสื่อมเสียพระเกียรติยศ จึงทรงยกกองทัพกลับ

จากเนื้อความขนาดสั้นที่จารึกพระเกียรติของสมเด็จพระสุริโยทัยจะเห็นว่ามีข้อมูลน้อยมาก แต่ก็เป็นข้อมูลที่ใกล้เคียงกัน มีเพียงใน*คำให้การชาวกรุงเก่า*เท่านั้นที่กล่าวว่าเป็นพระราชธิดาที่ทรงอาสาออกรบแทนสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ไม่ใช่สมเด็จพระอัครมเหสี เมื่อพิจารณาโดยรวมมีข้อน่าสังเกตดังนี้

สิ่งที่เน้นมากในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ตอนนี้ คือ การสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระสุริโยทัย ซึ่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาหลายฉบับตีความว่า ทรงสละพระชนม์ชีพของพระองค์เองเพื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ด้วยเหตุผลว่า “ทรงเห็นพระราชสามีเสียทีไม่พ้นมือข้าศึก *ทรงพระกตัญญูภาพ* ก็ขับพระคชาธาร

พลายทรงสุริยกษัตริย์สะอึกออกรับ" ถ้าจะตีความในแง่หน้าที่ของภรรยาที่พึงกระทำต่อสามี คือ ทรงรักห่วงใยและปกป้องพระราชสวามี แต่ถ้าจะตีความถึงหน้าที่ส่วนรวมต่อพระมหากษัตริย์ คือ ทรงต้องร่วมรับผิดชอบพิทักษ์รักษาสมเด็จพระมหาจักรพรรดิพระเจ้าแผ่นดินมิให้ทรงเพลี่ยงพล้ำต่อศัตรู อันจะมีผลกระทบต่อทั้งพระมหาเศวตฉัตร และความสงบสุขของอาณาประชาราษฎร์โดยรวมได้

สิ่งที่สังเกตได้ประเด็นต่อมาก็คือ ความกล้าหาญในการออกสงคราม โดยไม่ทรงหวาดหวั่นว่าพระองค์เป็นสตรีซึ่งไม่มีกำลังและความสามารถเท่าเทียมนักรบที่เป็นบุรุษได้ แต่การที่ทรงกล้าตามเสด็จไปในกองทัพเพื่อดูกำลังข้าศึกในครั้งนี้น่าจะเป็นเพราะทรงมีฝีมือทางการรบอยู่บ้างและต้องทรงบังคับช้างเป็น จึงสามารถร่วมรบบนหลังช้างได้ ดังเช่น*พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์*กล่าวว่า "สมเด็ดพระองค์มเหสีแลสมเด็ดพระเจ้าลูกเทอพระราชบุตรีนั้นได้รบด้วยข้าเสิกเถิงสิ้นพระชนม์กับคอช้าง" หรือใน*คำให้การชาวกรุงเก่า* พระราชธิดาของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิคงต้องทรงรบเป็น จึงทรงอาสาไปต่อสู้กับพระเจ้ากรุงหงสาวดี หรือหากไม่ทรงมีฝีมือทางการรบ ก็แสดงว่าต้องมีน้ำพระทัยกล้าหาญเด็ดเดี่ยวยิ่ง จึงทรงกล้าตามเสด็จไปในสถานที่ที่เป็นอันตรายเช่นนั้น และต้องนับว่าเป็นเรื่องแปลกเพราะไม่มีสตรีใดอาจหาญกระทำเช่นนี้มาก่อน เป็นพฤติกรรมที่ผิดแผกไปกว่าสตรีในยุคเดียวกัน ที่มีแต่หน้าที่อบรมดูแลบุตร บ้านเรือน ตลอดจนรับราชการฝ่ายใน ซึ่งไม่เกี่ยวกับการป้องกันบ้านเมือง

ใน*คำให้การชาวกรุงเก่า*มีปรากฏคำกล่าวของพระราชธิดาที่สะท้อนถึงความภาคภูมิใจในการออกรบในครั้งนี้ ความว่า "ถึงแม้กระหม่อมฉันจะเสียชีวิตในท่ามกลางข้าศึกก็มิได้คิดอาลัย จะไว้ชื่อให้ปรากฏในแผ่นดินชั่วกัลปาวสาน" แสดงว่าการมีโอกาสไปรบเป็นเกียรติยศอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะได้ทรงทดแทนคุณสมเด็จพระราชบิดาแล้ว ยังเป็นการรบเพื่อแผ่นดินซึ่งน้อยครั้งนักที่สตรีจะมีโอกาสเช่นนี้ ทำให้เห็นว่าเรื่องความรับผิดชอบต่อแผ่นดินต่อส่วนรวม ไม่ว่าเพศใดก็กระทำได้ทั้งสิ้น แต่ถ้ามองทางฝ่ายพระเจ้าแปร การรบกับสตรีถือว่าเสียเกียรติเพราะสตรีเป็นผู้ที่อ่อนแอ ต้องให้บุรุษปกป้อง ดังนั้นสตรีจึงไม่ใช่คู่ต่อสู้ที่คู่ควรกัน ผู้ใดสู้รบกับสตรีถือว่าเป็นคนขลาด เอกสารประวัติศาสตร์บางฉบับได้พยายามอธิบายเหตุผลตอนนี้ไว้ เช่น *ไทยรบพม่า*กล่าวว่าการแต่งพระองค์เป็นพระมหาอุปราชทำให้พระเจ้าแปรทรงสำคัญว่าเป็นบุรุษจึงทรงต่อสู้ด้วย หรือ*คำให้การชาวกรุงเก่า*กล่าวว่าพระเจ้าแปรเสียพระทัยที่ประหารสตรีจึงทรงยกทัพกลับ ไม่ว่าจะมองจากฝ่ายใด สิ่งที่ทั้งสตรีและบุรุษตระหนักดีก็คือ การต่อสู้กันในสนามรบในระดับของผู้นำเป็นสิ่งที่มีเกียรติและจำเป็นต้องรบเพื่อรักษาเกียรติของผู้นำอีกด้วย นอกจากนี้ยังเห็นได้ว่าบทบาทและหน้าที่ในสนามรบเป็นของบุรุษไม่ใช่สตรี สมเด็จพระสุริโยทัยจึงต้องแต่งพระองค์เป็นบุรุษ

นอกจากบทบาทด้านการตามเสด็จไปในสนามรบแล้ว พระราชพงศาวดารมิได้กล่าวถึงบทบาทในด้านอื่นๆ ของสมเด็จพระสุริโยทัย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวหรือการเมืองการปกครอง แต่สังเกตเห็นได้ว่าเห็นรายละเอียดอยู่มากในวรรณกรรมเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยในยุคหลัง

อาจเป็นด้วยพระราชพงศาวดารเป็นการบันทึกเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ จึงไม่นิยมบันทึกเรื่องของวีรบุรุษวีรสตรีทั้งที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์และสามัญชนมากนัก ทำให้เรื่องของสมเด็จพระสุริโยทัยปรากฏเป็นร่องรอยในประวัติศาสตร์เพียงสั้นๆ แต่ก็เป็นการดีเพราะได้เปิดโอกาสให้นักคิดนักเขียนได้ศึกษา ตีความ หรือนำไปแต่งเติมเสริมต่อด้วยจินตนาการกลายเป็นเรื่องราวของสมเด็จพระสุริโยทัยดังเช่นที่เรารับรู้รายละเอียดอย่างมากมายในปัจจุบัน การที่พระราชพงศาวดารบอกเรื่องราวเกี่ยวกับพระองค์ไว้น้อยมากทำให้เรื่องนี้มีลักษณะคล้ายตำนานวีรบุรุษดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

ตำนานเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัย

แม้ว่านักประวัติศาสตร์จะจัดว่าเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ประเภทพระราชพงศาวดารก็ตาม แต่พิจารณาโดยลักษณะความเลื่อนรางของเรื่องนี้ ข้อเท็จจริงที่ทราบกันมามีน้อยมาก และมีเรื่องโลดโผนที่แต่งเติมเสริมต่อกันภายหลังมากมาย ทำให้เรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยดูเป็นตำนานอย่างยิ่ง

นาฏวิภา ชลิตานนท์ (2524: 110) กล่าวถึงความหมายและลักษณะของตำนานไว้ในหนังสือ *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย* ความว่า

> ตำนานมีความหมายผสมอยู่ระหว่างนิทานและนิยาย เพราะตำนานเป็นเรื่องเล่าซึ่งสมมติว่าเกิดขึ้นจริง แสดงประวัติความเป็นมาของราชวงศ์ กษัตริย์โบราณ บ้านเมือง สถานที่ตลอดจนปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ เช่น เรื่องของพระร่วง ท้าวแสนปม พระยากง พระยาพาน รัตนพิมพวงศ์ อุรังคธาตุ ตำนานพระธาตุดอยตุง เป็นต้น เรื่องราวเหล่านี้อาจเป็นเรื่องที่มีเค้าความจริง หรือเรื่องประดิษฐ์ที่สร้างขึ้นจากมโนภาพและความนึกคิดตามอุดมคติ บางส่วนเกิดจากความช่างสังเกต ความสนใจ และความพยายามหาคำตอบ ให้ความสนใจ และความช่างสังเกตนั้น คำตอบที่ได้อาจให้ทั้งความเข้าใจ ความพึงพอใจ ความเชื่อมั่น และความนับถือทั้งยังสนองตอบทัศนคติ ความต้องการบางประการของคนแต่ละสมัย ขณะเดียวกันตำนานก็เป็นเรื่องเล่ากันทั่วไปเพื่อความสนุกสนาน บางครั้งสอดแทรกคติเพื่อสอนใจไปด้วย
>
> ในลักษณะนี้ ตำนานจึงเกิดจากคำบอกเล่าเก่าแก่ ความเชื่อ และประสบการณ์ร่วมกันของสังคม คำบอกเล่านี้จะถูกเล่าต่อๆ กันมาสืบทอดจากปากสู่ปาก ความคิดสู่ความคิด และสมัยสู่สมัย การถ่ายทอดเรื่องราวด้วยปากสืบทอดกันมานี้ ทำให้เรื่องราวซับซ้อน พิสดารหนักแน่น งดงามยิ่งขึ้น เพราะได้รับการผสมผสานความคิด ความเชื่อ สำนึก และผ่านการขัดเกลาของแต่ละสมัยเข้าไปด้วย จนในที่สุดความเชื่อและอุดมคติดังกล่าวถูกปลูกฝังจนติดอยู่ในสำนึกยากจะสลัดทิ้งไป

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่าตำนานมีลักษณะเป็นเรื่องเล่า เล่าสืบต่อกันมาจากสังคมในอดีตสู่สังคมยุคหลัง มีทั้งเรื่องจริงและเรื่องแต่งปะปนกันอยู่ เนื่องจากผ่านการตีความของผู้เล่าหลากยุคหลายสมัย ทำให้

สามารถถ่ายทอดและปลูกฝังความคิด ความเชื่อ และอุดมคติทางสังคมบางประการแก่คนในสังคมในยุคนั้นและยุคต่อมาได้อย่างเหนียวแน่น

หากสังเกตจะเห็นว่าลักษณะเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยจัดเป็นตำนานประเภทตำนานวีรบุรุษ เพียงแต่ตัวละครเอกเป็นวีรสตรีเท่านั้น ดังจะเปรียบเทียบลักษณะตำนานวีรบุรุษที่ปรากฏในเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยให้เห็นดังนี้

1. **เนื้อเรื่อง**ของตำนานเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงในอดีตแต่ไกลจากปัจจุบัน จึงมีความเลือนราง ไม่ชัดเจน และเป็นเรื่องไกลตัว เรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยก็ใช้วิธีเล่าเรื่องของพระองค์อย่างสั้นๆ ให้ข้อมูลน้อยมาก ไม่บอกความเป็นมาของพระองค์ให้ชัดเจน จึงเป็นเรื่องที่ท้าทายความคิดและการหาเหตุผลของผู้เล่าเรื่องในยุคต่อมา เปิดช่องให้ผู้เล่าได้ใช้จินตนาการแต่งเติมเรื่องราว เหตุการณ์ ตามความคิดเห็นและจินตนาการของตนได้อย่างเต็มที่

2. **ตัวละครเอกในตำนาน**จะมีลักษณะร่วมกันระหว่างผู้มีบุญญาธิการกับมนุษย์ปุถุชน ในด้านการเป็นผู้มีบุญญาธิการ อาจมีกำเนิดพิเศษหรือมีกำเนิดไม่ชัดเจน เช่น พระร่วงเป็นพระโอรสของพระอภัยคามนีกับนางนาค มีความพิเศษเหนือมนุษย์สามัญ เช่น มีฤทธิ์อำนาจ มีของวิเศษ มีเวทมนต์ หรือทำให้เกิดเหตุมหัศจรรย์มีผลทำให้ธรรมชาติแปรปรวนผิดปกติได้ มีบุคคลคู่บารมีหรือมีเทพยดาคุ้มครองรักษา หรือช่วยดำเนินกิจการต่างๆ ให้สำเร็จแทนตัวละครเอก

สมเด็จพระสุริโยทัยทรงมีสถานภาพสูง เป็นถึงสมเด็จพระอัครมเหสี ซึ่งถ้าคิดแบบไทยก็คือเป็นผู้มีบุญญาธิการ มีความสุขสบาย พระชาติกำเนิดไม่ชัดเจน แม้ไม่มีของวิเศษแต่ก็มีความสามารถสูงในเรื่องการต่อสู้และการบังคับช้าง ยากที่สตรีใดจะเทียบได้ บางฉบับมีพระราชธิดาที่ร่วมออกรบด้วยซึ่งอาจกล่าวว่าเป็นบุคคลคู่บารมีก็ได้ แต่ในวรรณกรรมที่แต่งยุคหลังพระราชพงศาวดารจะมีการแต่งเติมลักษณะตัวละครแบบในตำนานให้แก่สมเด็จพระสุริโยทัย คือเป็นตัวละครในอุดมคติ มีความสง่างาม ความฉลาดรอบรู้ ความสามารถรอบด้านทั้งการบ้านการเรือน การปกครอง และการรบ เช่น เรื่อง*สมเด็จพระสุริโยทัย* นวนิยายที่ปรับจากบทละครโทรทัศน์ของวรยุทธ พิชัยศรทัต และเรื่อง*สุริโยทัย* นวนิยายที่ปรับจากบทละครวิทยุของคึกเดช กันตามระ

แต่ถ้ามองในแง่ของตัวละครเอกในตำนานซึ่งมีลักษณะเป็นบุคคลธรรมดา จะเห็นว่าสมเด็จพระสุริโยทัยมีพระนามเยี่ยงสามัญชนในยุคนั้น มีพฤติกรรม อารมณ์ความรู้สึก และแสดงบทบาทเยี่ยงมนุษย์ปุถุชน เช่น เป็นพระมเหสีที่ทรงรักและห่วงใยสามี และเป็นพระราชชนนีที่ทรงห่วงใยพระราชโอรส พระราชธิดา ทรงมีความรู้ดี นอกจากนี้เรื่องราวของพระองค์ยังมีลักษณะคล้ายนิทานวีรบุรุษที่มักกล่าวถึงการผจญภัยของวีรบุรุษที่มีความสามารถเหนือมนุษย์ (ประคอง นิมมานเหมินท์ 2543: 13-14) เพื่อให้ตัวละครเอกได้แสดงความสามารถในการผจญภัย เอาชนะอุปสรรค และแสดงความสามารถในการต่อสู้ ซึ่งสมเด็จพระสุริโยทัยก็ทรงแสดงความกล้าหาญและความสามารถในการออกสงครามให้ปรากฏ

ตามความเชื่อและค่านิยมแบบไทย ตัวละครเอกในตำนานยังต้องมีธรรมะ เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ดำเนินชีวิตตามแนวคำสอนทางพุทธศาสนา ลักษณะเช่นนี้ไม่มีปรากฏในพงศาวดาร แต่มีให้เห็นในวรรณกรรมยุคหลัง เช่น เรื่อง*สุริโยทัย* ของคึกเดช กันตามระ สมเด็จพระสุริโยทัยทรงให้ตั้งโรงทานเลี้ยงอาหารแก่คนยากไร้

3. **เหตุปาฏิหาริย์**เป็นสิ่งที่ปรากฏมากในตำนาน ทั้งช่วยเสริมบารมีตัวละครเอก แสดงเหตุอาเพทหรือเป็นนิมิตดี อาจเป็นลางร้ายตามความเชื่อโชคลางแบบโบราณ ในพระราชพงศาวดารกล่าวถึงสมเด็จพระสุริโยทัยไว้สั้นๆ ไม่มีเหตุปาฏิหาริย์ให้เห็นมากนัก มีเฉพาะตอนที่พระเจ้าแปรตรัสสั่งให้เคลื่อนทัพ ได้สังเกตพระอาทิตย์เป็นศุภนิมิต ลักษณะเช่นนี้ต่างจากวรรณกรรมเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยในยุคหลังซึ่งแทรกเหตุปาฏิหาริย์โดยตลอด เป็นการคงลักษณะตำนานไว้ เช่น เรื่อง*สมเด็จพระสุริโยทัย* ของวรยุทธ พิชัยศรทัต มีลางเกิดขึ้นก่อนสมเด็จพระสุริโยทัยสิ้นพระชนม์ทั้งที่เป็นความฝันและคำพูดที่เป็นลาง

4. **พยานวัตถุ** ตำนานมักมีสิ่งก่อสร้างหรือสถานที่ที่ผูกโยงกับตำนานเพื่อยืนยันว่าเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้น เช่น อนุสาวรีย์ เจดีย์ ชื่อหมู่บ้าน ตำบล สภาพธรรมชาติที่สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในตำนาน ตามพระราชพงศาวดารกล่าวว่า พระราชโอรสทั้งสองพระองค์กันพระศพสมเด็จพระสุริโยทัยเข้าพระนคร แล้วสมเด็จพระมหาจักรพรรดิโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระศพมาไว้ที่ตำบลสวนหลวง สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายเพิ่มเติมว่า “...สวนหลวงตรงกับเขตวัดสบสวรรค์ แล้วสร้างพระอารามขึ้นตรงพระเมรุ มีพระเจดีย์ใหญ่

เป็นสำคัญ ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ เรียกกันว่า ‘วัดสวนหลวงสบสวรรค์’ ” (สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2505: 18) ปัจจุบันคือบริเวณที่ตั้งของเจดีย์ศรีสุริโยทัย และถัดไปบริเวณใกล้เคียงกัน ข้าราชบริพารที่ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้สร้างอนุสาวรีย์จารึกพระเกียรติคุณของสมเด็จพระสุริโยทัยอีกด้วย สวนบริเวณทุ่งมะขามหย่องสนามรบซึ่งเป็นสถานที่เกิดเหตุการณ์ก็มีพระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระสุริโยทัยทรงฉลองพระองค์พระมหาอุปราชทรงพระคชาธารออกศึกผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตกอันเป็นทิศที่กองทัพพม่าตั้งอยู่ อนุสาวรีย์เหล่านี้ล้วนสร้างขึ้นเพื่อย้ำเตือนให้เห็นว่าเป็นวีรกรรมที่เกิดขึ้นจริงแม้จะเป็นอดีตที่ผ่านมานานแสนนานแล้วก็ตาม

นอกจากนี้การที่ตำนานเป็นเรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมาโดยไม่ทราบตัวผู้เล่า มีการแต่งเติมเสริมต่อเรื่องราวให้น่าสนใจ ทำให้มีลักษณะก้ำกึ่งระหว่างนิทานกับข้อเท็จจริง อีกทั้งเป็นเรื่องที่เกิดเมื่อสังคมยังมีขนาดเล็ก ผู้นำกับราษฎรใกล้ชิดกัน ไม่มีอิทธิพลลัทธิเทวราชซึ่งทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างชนชั้น ทำให้ผู้เล่าตำนานกล้าเล่ากล้าวิจารณ์พฤติกรรมของวีรบุรุษและผู้นำที่มีทั้งทางบวกและทางลบ แตกต่างจากข้อความในพระราชพงศาวดารและแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ในปัจจุบันที่เขียนตามพระราชพงศาวดาร มักจะยกย่องพระมหากษัตริย์ทำให้รู้สึกว่าทรงมีสถานภาพสูงมากแบบเทวราชา เมื่อมาถึงยุคปัจจุบันนักเขียนได้ปรุงแต่งให้วรรณกรรมเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยกลับไปมีลักษณะเป็นเรื่องวีรสตรีดังตำนาน ยกย่องคุณความดีประดุจเทพ แต่ขณะเดียวกันก็สร้างตัวละครให้ดูมีเลือดเนื้อ มีความรู้สึกเฉกเช่นปุถุชนธรรมดา สัมผัสได้ รู้สึกใกล้ชิดมากกว่า

ดังนั้นเรื่องราวของสมเด็จพระสุริโยทัยในยุคหลังพระราชพงศาวดารจึงถูกปรุงแต่งให้ชัดเจนขึ้นด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้เรื่องดูสมจริง มีเหตุผล น่าเชื่อถือ ซึ่งขึ้นอยู่กับฝีมือของผู้แต่งเป็นสำคัญ ขณะเดียวกันก็ยังคงลักษณะบางประการของวีรบุรุษตามตำนานไว้ ส่งผลให้ตำนานเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยในรูปลักษณ์ใหม่นี้ยังสามารถทำหน้าที่สืบทอดความคิด ความเข้าใจ หรืออุดมการณ์บางประการได้ตามที่สังคมมุ่งปลูกฝังได้เป็นผลสำเร็จเช่นเดียวกับตำนานในอดีต

การสร้างความสมเหตุสมผลในวรรณกรรมเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัย

แม้ว่าเรื่องราวของสมเด็จพระสุริโยทัยจะปรากฏเพียงสั้นๆ ในพระราชพงศาวดาร แต่ความกล้าหาญของวีรกษัตรีย์พระองค์นี้ดูจะตรึงใจผู้อ่านและสอดคล้องกับอุดมการณ์เรื่องชาตินิยม การเสียสละเพื่อชาติ ตลอดจนการสร้างความสามัคคีในชาติ ทำให้มีการหยิบยกเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยมาผลิตซ้ำในรูปลักษณ์ต่างๆ กันออกไป มุ่งให้ข้อคิดบ้าง ปลุกใจบ้าง อบรมสั่งสอนตลอดจนมุ่งให้ความบันเทิง ผ่านบทร้อยกรอง แบบเรียน นวนิยาย บทละคร ภาพยนตร์ ทำให้เรื่องราวของพระองค์เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย และละเอียดลออยิ่งกว่าที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารหลายเท่า นอกจากนี้การนำเทคนิคของการสร้างละครและภาพยนตร์มาใช้สื่อสารผ่านภาพและการแสดงส่งผลให้ผู้ชมเข้าถึงและซาบซึ้งกับเรื่องได้มากยิ่งขึ้น อีกทั้งช่วยยืนยันให้คนในปัจจุบันรู้สึกว่าทรงเป็นบุคคลที่น่ายกย่อง สร้างความผูกพันและความศรัทธาของราษฎรที่มีต่อพระองค์ให้แน่นแฟ้น ทั้งนี้เป็นผลมาจากวิธีการสร้างความสมเหตุสมผลในวรรณกรรมเรื่องนี้

สมเด็จพระสุริโยทัยในโลกปัจจุบัน แม้จะคงความเป็นตำนานบางส่วนไว้ แต่ขณะเดียวกันก็ต้องผูกเรื่องสร้างตัวละครให้มีมุมมองที่น่าสนใจ และมีการกระทำที่เป็นเหตุเป็นผล เพื่อให้เรื่องมีความสมจริง ดังจะได้กล่าวถึงวิธีการสร้างความสมเหตุสมผลโดยพิจารณาจากวรรณกรรมต่อไปนี้

สมเด็จพระสุริโยทัย นวนิยายที่ปรับจากบทละครโทรทัศน์ของวรยุทธ พิชัยศรทัต และธเนศ เนติโพธิ์

สุริโยทัย นวนิยายที่ปรับจากบทละครวิทยุของคึกเดช กันตามระ

บารมีพระแม่ป้อง ปกพื้นธรณิน นวนิยายของแก้วเก้า

สุริโยไท บทภาพยนตร์ของหม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล

แบ่งเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. **การสร้างตัวละคร** ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะตัวละครเอกคือสมเด็จพระสุริโยทัย ความรู้เดิมเกี่ยวกับสมเด็จพระสุริโยทัยที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารนั้นไม่เพียงพอที่จะตอบสนองความสนใจเกี่ยวกับความเป็นมาและรายละเอียดเกี่ยวกับพระองค์ได้ แม้ว่าจะมีอนุสาวรีย์ที่ปรากฏในสถานที่ต่างๆ เป็นประจักษ์พยานเพื่อยืนยันว่าทรงเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์และมีคุณูปการอย่างยิ่งต่อชาติไทยก็ตาม นักเขียนปัจจุบันจึงได้แต่งเติมรายละเอียด สร้างสภาพแวดล้อมตัวละครเพื่อให้เห็นว่าสมเด็จพระสุริโยทัยมีตัวตนที่ชัดเจนขึ้นมากกว่าที่ทราบจากประวัติศาสตร์ เป็นบุคคลจริงดังที่วรยุทธ พิชัยศรทัตกล่าวไว้ในคำนำนวนิยายที่ปรับจากบทละครโทรทัศน์เรื่อง

*สมเด็จพระสุริโยทัย*ว่า "เป็นการทำอนุสาวรีย์ให้เป็นคน" (วรยุทธ พิชัยศรทัต 2543: คำนำ) ตลอดจนเป็นบุคคลที่เหมาะสมที่จะเป็นแบบอย่างแก่คนทั้งหลายซึ่งไม่ได้จำกัดเฉพาะสตรี ทั้งในด้านหน้าที่ต่อส่วนรวมและเรื่องส่วนพระองค์

วรรณกรรมหลายเรื่องสร้างให้สมเด็จพระสุริโยทัยทรงมีสถานภาพสูง นอกจากจะเป็นถึงสมเด็จพระอัครมเหสีของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแล้ว วรรณกรรมบางฉบับ เช่น *ฉบับแก้วเก้า*และ*ฉบับหม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม* กำหนดให้ทรงสืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์สุโขทัย ทรงเป็นญาติกับขุนพิเรนทรเทพซึ่งภายหลังได้รับการสถาปนาเป็นพระมหาธรรมราชา มีพระจริยาวัตรอันงดงาม เปี่ยมด้วยพระเมตตาต่อชนทุกชั้น เช่น *ฉบับแก้วเก้า* สมเด็จพระสุริโยทัยไม่ทรงถือโทษพัตราที่แอบเข้าไปในพระราชฐานชั้นใน *ฉบับคึกเดช*ทรงบริจาคทานแก่ผู้ยากไร้ นอกจากนี้ยังทรงมีพระอิริยาบถที่สง่างาม กิริยามารยาทนุ่มนวล สมเป็นกุลสตรี มีความสง่างามเป็นที่ประทับใจแก่ผู้พบเห็น

ด้านหน้าที่แม่บ้านแม่เรือน สมเด็จพระสุริโยทัยทรงสามารถในการปกครองข้าทาสบริวารให้อยู่ดีมีสุขและมีความจงรักภักดี ทรงมีฝีมือด้านการควบคุมดูแลปรุงอาหาร การบ้านการเรือน เช่น *ฉบับคึกเดช*ทรงปรุงอาหารพระราชทานแก่สมาชิกในครอบครัว ปรุงอาหารถวายพระยอดฟ้า ทรงอบรมพระราชธิดาให้ทรงชำนาญด้านการบ้านการเรือน ในระหว่างที่ครอบครัวของพระองค์ประสบภาวะวิกฤต สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสด็จออกผนวช สมเด็จพระสุริโยทัยต้องทรงทำหน้าที่เป็นทั้งพระราชบิดาและพระราชชนนี ตลอดจนทรงเป็นที่พึ่งทางใจในยามยากของผู้ใต้ปกครอง ดังนั้นการดูแลครอบครัวจึงรวมไปถึงการอบรมจริยธรรม และการสอนให้พระราชโอรสพระราชธิดาทรงรู้จักหน้าที่ รู้ศาสตร์และศิลป์ที่จำเป็นต่อการปกครองซึ่งต้องทรงใช้ต่อไปในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปะในการครองใจคน

ด้านภรรยา ทรงเป็นทั้งผู้ให้คำแนะนำและผู้ตามที่ดี รู้การควรไม่ควรว่าเมื่อใดพระราชสวามีมีพระราชประสงค์ให้คล้อยตาม ทรงต้องการคำแนะนำหรือกำลังพระทัย วางพระองค์ได้อย่างเหมาะสม รู้จักรักษาพระเกียรติยศของพระสวามี รู้การควรไม่ควร เช่น *ฉบับวรยุทธ*กล่าวถึงสมเด็จพระมหาจักรพรรดิจะทรงนำทัพไปดูกำลังข้าศึกที่ทุ่งภูเขาทอง สมเด็จพระสุริโยทัยไม่ทรงเห็นด้วย แต่ก็ไม่ทรงคัดค้าน ด้วยทรงมีเหตุผลว่า "แม่เองก็ไม่ชอบวิธีนี้หรอก แต่เสด็จพ่อทรงเป็นผู้นำของแผ่นดิน ทรงเป็นความหวังของทุกคนทั้งอยุธยา การตัดสินพระทัยของท่านต้องถือเป็นเด็ดขาด ถ้าแม้ว่าคนใกล้ชิดอย่างแม่หรือลูกยังไม่ยอมรับ แล้วคนอื่นจะพึ่งบารมีเสด็จพ่อได้ยังไง" (วรยุทธ พิชัยศรทัต 2543: 481-482) ทรงกระทำทุกสิ่งด้วยความรักและห่วงใยพระสวามี แม้ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ในยุคหลังพระราชพงศาวดารหลายฉบับจะกล่าวว่าทรงอภิเษกกับพระราชสวามีด้วยเหตุผลทางการเมืองเพื่อการรวมพระราชอาณาจักรให้เป็นปึกแผ่น แต่ก็ทรงร่วมทุกข์ในยามทุกข์ รับฟังคำปรับทุกข์ ตามเสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรทุกหนทุกแห่ง เช่น ใน*ฉบับแก้วเก้า* ตลอดจนตามเสด็จในราชการสงครามด้วย ทรงปฏิบัติพระองค์สอดคล้องกับพระอัธยาศัยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ผู้ทรงมีน้ำพระทัยอ่อนโยน เมตตาต่อราษฎร และฝักใฝ่ธรรมะ

นอกจากนี้ในฐานะสมเด็จพระอัครมเหสีทำให้สมเด็จพระสุริโยทัยทรงเกี่ยวข้องและเข้าไปมีบทบาททางการปกครอง นักเขียนทำให้เกิดความสมจริงด้วยการสร้างให้สมเด็จพระสุริโยทัยทรงมีความสามารถทางการปกครอง รู้จักหยั่งน้ำใจคน รู้กลอุบายศัตรู ทรงมีความสามารถทางการรบ รู้ตำราพิชัยสงคราม รอบรู้กลศึกและการฝึกเพลงอาวุธ สมเด็จพระสุริโยทัย*ฉบับวรยุทธ*ทรงเชี่ยวชาญการต่อสู้แบบประชิดตัว ทรงใช้อาวุธชนิดต่างๆ ได้อย่างคล่องแคล่ว ทรงบังคับช้างและรบบนหลังช้างได้ดังปรากฏใน*ฉบับแก้วเก้า ฉบับวรยุทธ ฉบับหม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม* ใน*ฉบับแก้วเก้า*และ*ฉบับหม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม*อธิบายว่าเพราะทรงมีเชื้อสายราชวงศ์สุโขทัยซึ่งเป็นราชวงศ์ทางเหนือ น่าจะบังคับช้างเป็น ส่วน*ฉบับวรยุทธ*กล่าวว่าทรงสืบเชื้อสายมาจากตระกูลนักรบสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงเคยได้รับการฝึกฝนด้านการรบมาก่อน

สมเด็จพระสุริโยทัยทรงมีน้ำพระทัยเด็ดเดี่ยว ตัดสินพระทัยเด็ดขาดหลายเรื่อง เช่น *ฉบับวรยุทธ* กราบทูลให้ประหารพระยาจักรี ซึ่งพูดให้ทหารระส่ำระสายขาดความมั่นใจในการรบเพื่อกรุงศรีอยุธยา อันเป็นผลให้ฝ่ายไทยพ่ายแพ้ศัตรู ความเด็ดเดี่ยวนี้เองเป็นแรงผลักดันให้ตามเสด็จออกสงครามและตัดสินพระทัยบังคับช้างเข้าขวางพระเจ้าแปรโดยไม่หวาดกลัวความตาย สมเด็จพระสุริโยทัยหลายฉบับไม่เน้นพระสิริโฉม แต่เน้นบุคลิกที่สง่างามและพระสติปัญญาฉลาดหลักแหลม สุขุมเล็งการณ์ไกล ซึ่งเป็นคุณสมบัติอันเหมาะสมแก่การเป็น “พระแม่เมือง” ส่วนใหญ่จะสะท้อนให้เห็นพระสติปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ หรือการวิเคราะห์ปัญหาได้อย่างทะลุปรุโปร่ง เช่น *ฉบับแก้วเก้า*สมเด็จพระสุริโยทัยทรงทราบล่วงหน้าจากพัตราว่าจะสิ้นพระชนม์หากเสด็จออกสงคราม แต่เมื่อทรงไตร่ตรองแล้วก็ทรงยอมสละพระชนม์เพื่อให้พระราชวงศ์ทุกพระองค์อยู่รอด และทำให้พระมหาธรรมราชามีโอกาสมีพระราชโอรสคือสมเด็จพระนเรศวรที่จะทรงกอบกู้บ้านเมืองให้พ้นภัยจากศัตรูภายนอกได้ *ฉบับหม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม*สมเด็จพระสุริโยทัยทรงเข้าใจความนัยที่สมุหพระกลาโหมเปรยถึงการจับกุมสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ จึงทรงรีบหาทางให้พระราชสวามีเสด็จออกผนวชโดยเร็ว เพื่ออาศัยร่มกาสาวพัสตร์เป็นที่พึ่ง

นอกจากรูปลักษณ์ภายนอกและบทบาทการแสดงออกที่สมเป็นพระมหากษัตรีย์ที่เหมาะสมต่อการดำเนินเรื่องแล้ว จะเห็นว่ายังมีส่วนที่นักเขียนพยายามแสดงให้เห็นถึงการใช้ปรัชญาในการดำเนินชีวิต ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระสุริโยทัยเป็นผู้ที่ทรงอุทิศพระองค์เพื่อแผ่นดินอย่างแท้จริง เช่น

ความคิดเรื่องการทำเพื่อผู้อื่น

“คนเรา...ไม่ควรทำเพื่อตนเองเท่านั้น” (วรยุทธ พิชัยศรทัต 2543: 33)

ความเข้าใจในเรื่องของตำแหน่งและหน้าที่ที่บุคคลพึงกระทำ

“ตำแหน่ง คือ หน้าที่ ต่างหากล่ะลูก จะมีสักกี่คนที่คิดว่า เมื่อตัวมีตำแหน่งแล้วตัวจะทำหน้าที่ของตัว เปล่าเลย มีแต่คนหาตำแหน่ง หวงตำแหน่ง ทำทุกอย่างเพื่อไม่ให้ตำแหน่งหลุดมือ แต่ที่ไม่เคยทำเลย ก็คือ “หน้าที่” ของตัวเอง...”

"...เจ้าราม เจ้ายังมีอีกตำแหน่งหนึ่งที่ไม่มีใครแย่งไปจากเจ้าได้ นั่นคือเจ้าเป็นลูกของแม่ ตำแหน่งนี้ไม่มีอภิสิทธิ์ ไม่มีอำนาจ มีแต่หน้าที่ คือ ต้องช่วยกันบำบัดทุกข์แก่ราษฎรในแผ่นดิน เจ้าทำได้ตลอดชีวิตของเจ้า ถ้าเจ้าอยากจะทำ" (วรยุทธ พิชัยศรทัต 2543: 129)

การสร้างสมเด็จพระสุริโยทัยให้เป็นตัวละครเอกตามขนบนิยม เป็นตัวละครที่มีลักษณะนิสัยด้านเดียว (flat character) คือ มีสถานภาพสูง มีคุณความดีมีความเก่งกล้าสมเป็นวีรกษัตรีย์ ทรงมีความประพฤติและอารมณ์ความรู้สึกเยี่ยงมนุษย์ปุถุชน มีบทบาทตลอดจนแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่สอดคล้องกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์และมีความสมเหตุสมผล นอกจากจะสร้างความศรัทธาและความชื่นชมในวีรสตรีผู้เสียสละเพื่อชาติได้อย่างดีแล้ว ยังทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าทรงเป็นบุคคลจริงในประวัติศาสตร์อีกด้วย

2.**การสร้างเหตุการณ์** นักเขียนสร้างเหตุการณ์หลักตามพระราชพงศาวดาร และในการเขียนถึงเหตุการณ์จริงที่เป็นเหตุการณ์สำคัญก็ใช้วิธีคัดลอกข้อความจากพระราชพงศาวดารหรือใช้สำนวนเลียนแบบพระราชพงศาวดารซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์เพื่อยืนยันว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องจริง เช่น

ฉบับคึกเดช

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิขับพระคชาธารเข้าชนช้างกับพระเจ้าแปร พระคชาธารเสียทีให้หลังเอาไว้ไม่อยู่ พระเจ้าแปรได้ท้ายก็ขับช้างไล่รุนช้างสมเด็จพระจักรพรรดิ

พระสุริโยทัยทอดพระเนตรเห็นพระคชาธารพระราชสวามีเสียทีศัตรู จึงทรงขับพระคชาธารเข้าขวางกั้นโดยมิได้ทรงหวาดหวั่นรอรี ช้างพระเจ้าแปรได้ล่างรุนแบกถนัด ยกเอาช้างทรงพระสุริโยทัยแหงนหงายเสียที พระเจ้าแปรจ้วงพระแสงของ้าวฟันต้องพระอังสาพระสุริโยทัยขาดกระทั่งถึงราวพระถัน หงายพระองค์สิ้นพระชนม์อยู่บนคอคชสารทรงพระราเมศวร และพระมหินทร์ไสพระคชาธารถลันเข้ากั้นช้างพระเจ้าแปรเซหันเหไป พระราชโอรสทั้งสองพระองค์รีบกันพระศพสมเด็จพระราชมารดาเข้าพระนครได้ (คึกเดช กันตามระ 2543: 172)

ฉบับวรยุทธ

พระเจ้าแปรเมื่อการณ์ไม่เป็นไปดังที่ทรงคาดหวัง ก็ยิ่งเพิ่มกำลังพิโรธกราดเกรี้ยวต่อผู้ที่บังอาจขับช้างเข้ามาขวาง โดยทรงสำคัญผิดคิดว่าเป็นชาย ด้วยเครื่องทรงองค์พระมิ่งมเหสีสุริโยทัยนั้นเป็นเครื่องยศพระยามหาอุปราช อันเป็นตำแหน่งบุรุษเพศ จึงทรงฟาดพระแสงของ้าวเข้าใส่อย่างไม่ยั้งพระหัตถ์ ประกอบกับทิศทางยืนช้างทรงของสมเด็จพระสุริโยทัยตกอยู่ในมุมที่เสียเปรียบช้างศึกของพระเจ้าแปรมาตั้งแต่ต้นแล้ว พลายเทวนาคพินายช้างทรงของพระเจ้าแปรได้ท่าก็แบกเอาพลายสุริยกษัตริย์พระคชาธารของพระแม่เจ้าอยู่หัวหงายแหงนเสียที พระเจ้าแปรจึงทรงจ้วงฟันด้วยพระแสงของ้าวเต็มพระกำลัง ต้องพระอังสาสมเด็จพระ

สุริโยทัยขาดสะพายแล่ง กระทั่งถึงราวพระถันประเทศทิวงคตบนคอช้าง (วรยุทธ พิชัยศรทัต และธเนศ เนติโพธิ์ 2543: 505)

นอกจากนี้นักเขียนยังได้สร้างเหตุการณ์รองเพื่อเพิ่มรายละเอียดเหตุการณ์ให้มีความสมเหตุสมผลมากขึ้น เช่น *ฉบับคึกเดช*แทรกเหตุการณ์รองให้พระเฑียรราชาและพระสุริโยทัยทรงไปบัญชาการดับเพลิงไหม้ครั้งใหญ่ในกรุงศรีอยุธยา แสดงให้เห็นพระเมตตาที่ทรงมีต่อราษฎร นอกจากนี้นักเขียนยังกำหนดให้พระสุริโยทัยต้องทรงไสช้างเข้าไปช่วยดับเพลิงที่กำลังไหม้ลามพระตำหนักของท้าวศรีสุดาจันทร์ พระนางไม่พอพระทัยที่พระตำหนักบางส่วนเสียหาย เป็นเหตุเพิ่มความบาดหมางระหว่างท้าวศรีสุดาจันทร์กับพระเฑียรราชา ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความสัมพันธ์ของตัวละครดียิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันผู้อ่านยังเห็นน้ำพระทัยอันเด็ดเดี่ยวของพระสุริโยทัยและความสามารถของพระองค์ในการบังคับช้างอีกด้วย

การเพิ่มรายละเอียดของเหตุการณ์รองจะมีทั้งเรื่องที่ได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์อื่น เช่น จดหมายเหตุของชาวต่างชาติ และเรื่องที่เป็นจินตนาการของนักเขียน เช่น การได้ฝึกยิงปืน ทำให้สมเด็จพระสุริโยทัยทรงป้องกันวังชัยให้พ้นจากโจมตีของนายจันบ้านมหาโลกได้สำเร็จ *ฉบับคึกเดช*กำหนดให้นายพลโดมิงโกสทหารชาวโปรตุเกสถวายและฝึกสอนการยิงปืน แต่*ฉบับหม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม*กำหนดให้จมื่นราชเสน่หาถวายการฝึกสอน เพื่อให้ผู้อ่านรู้สึกว่าเป็นเหตุการณ์จริง แม้ว่าเหตุการณ์ตอนนี้ไม่ปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของไทย

นักเขียนส่วนใหญ่ยึดหลักเหตุผลในการผูกร้อยเหตุการณ์เข้าด้วยกัน เหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในอดีตย่อมมีความต่อเนื่องกันประดุจลูกโซ่และส่งผลต่อๆ มาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นการแต่งวรรณกรรมเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยจึงเริ่มตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 หรือสมเด็จพระไชยราชาธิราช ช่วยปูพื้นให้ผู้อ่านเห็นความเป็นมาของตัวละครเอกและการเมืองภายในและภายนอกกรุงศรีอยุธยาซึ่งจะนำมาสู่สงคราม ณ ทุ่งมะขามหย่องที่ไทยต้องสูญเสียวีรสตรีคนสำคัญไป

บางฉบับนักเขียนใช้วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์เข้ามาช่วยสร้างความสมเหตุสมผลในเรื่อง เช่น *ฉบับแก้วเก้า*กำหนดให้ปวินทร์ นักศึกษาปริญญาโทสาขาประวัติศาสตร์ และเพื่อนๆ พาพัตราสาวนักเรียนนอกไปเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้เขียนให้ปวินทร์และเพื่อนๆ ผลัดกันตั้งคำถาม ตั้งข้อสังเกต แสดงความคิดเห็น และหาคำอธิบายเกี่ยวกับเหตุการณ์สงครามครั้งสูญเสียสมเด็จพระสุริโยทัย โดยใช้หลักของเหตุผลประกอบกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เช่น ปวินทร์ตั้งข้อสังเกตว่าสมเด็จพระสุริโยทัยเป็นพระราชวงศ์ทางเหนือ ทรงบังคับช้างได้เพราะทางเหนือใช้ช้างในการเดินทาง การที่พระองค์กล้าแต่งพระองค์เป็นบุรุษออกศึกแสดงว่าต้องทรงคุ้นเคยกับการบังคับช้างจนมั่นพระทัย สมภพเสนอความเห็นว่าพระองค์น่าจะมีเชื้อสายพระร่วงของสุโขทัย เพราะพระนามสุริโยทัยมีความหมายสอดคล้องกับราชวงศ์สุโขทัย นอกจากนี้ยังพระราชทานพระราชธิดาพระองค์ใหญ่ให้ขุนพิเรนทรเทพขุนนางเชื้อสายราชวงศ์พระร่วง ขุนพิเรนทรเทพจึงจงรักภักดีต่อพระเฑียรราชา วิธีการนี้

เรียกว่า “experimental history” (ม.จ.ชาตรีเฉลิม ยุคล 2544: 116) การใช้วิธีดำเนินเรื่องตามหลักวิชานี้สร้างความน่าเชื่อถือได้เป็นอย่างดี

แม้ว่าวรรณกรรมเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยในยุคปัจจุบันพยายามปรุงแต่งให้ดูเป็นเรื่องจริง แต่นักเขียนก็ยังคงรักษาบรรยากาศแบบตำนานที่มีมาแต่เดิมไว้ สังเกตเห็นได้หลายประการ

1. ถ้ามองในแง่ของวรรณกรรม สมเด็จพระสุริโยทัยเป็นตัวละครที่มีลักษณะนิสัยด้านเดียว ทรงเป็นเลิศด้านพระจริยาวัตร พระสติปัญญา ทรงกระทำทุกสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสม สมเป็นบุคคลตัวอย่าง เช่นที่ปรากฏใน*ฉบับวรยุทธ*กล่าวว่าพระองค์ทรงเป็นเทพที่เสด็จลงมาในโลกมนุษย์ยามที่กรุงศรีอยุธยาประสบยุคเข็ญ ทรงเป็นที่พึ่งของทุกคน รวมทั้งพระเจ้าแผ่นดิน ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับลักษณะตัวละครในตำนาน

2. ในตำนาน ตัวละครเอกต้องมีบุคคลคู่บารมีที่คอยช่วยเหลือยามที่ลำบากหรือร่วมสืบทอดอุดมการณ์ ซึ่งมีปรากฏในวรรณกรรมเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยเช่นกัน เช่น *ฉบับวรยุทธ* มีพระบรมดิลก พระราชธิดา ฉบับอื่นๆ มีขุนพิเรนทรเทพ ขุนอินทรเทพ จมื่นราชเสน่หาและหลวงศรียศ *ฉบับแก้วเก้า*มีพระมหามนตรีที่สู้รบและยอมตายเพื่อสมเด็จพระสุริโยทัยได้

3. เนื้อเรื่องของตำนานเปิดโอกาสให้ตัวละครเอกได้แสดงความสามารถ ส่วนใหญ่ตามท้องเรื่องที่เป็นเรื่องประวัติศาสตร์จึงเน้นการสู้รบและการปกครอง การใช้สติปัญญา ไหวพริบ การมองการณ์ไกล ซึ่งเป็นคุณสมบัติของผู้นำ แม้ว่าจะไม่ใช่การผจญภัย แต่ก็เป็นการฝ่าฟันอุปสรรคให้พระเกียรติปรากฏ ซึ่งวรรณกรรมเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยก็มีลักษณะเป็นเช่นนั้น

4. ตำนานมักแทรกเรื่องปาฏิหาริย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ในวรรณกรรมเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยมีปรากฏทุกฉบับ ส่วนใหญ่จะปรากฏในรูปของลางและการเกิดเหตุอาเพทซึ่งคนโบราณถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ เพราะมีผลต่อความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง พระมหากษัตริย์ รวมถึงความเดือดร้อนที่จะเกิดขึ้นอย่างทั่วถึงในแผ่นดินด้วย และยังมีความสำคัญในแง่ที่ช่วยแนะให้ทราบว่าเป็นจุดเปลี่ยนของเหตุการณ์ เช่น *ฉบับคึกเดช* ฝนตกผิดฤดู ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า กาบินมาเกาะหลังคาพระตำหนักวังชัย เป็นลางว่าพระไชยราชาสวรรคต *ฉบับวรยุทธ* เจ้าทิพย์ทรงฝันว่าได้ไปสวรรค์ ณ ที่นั้นมีที่จัดไว้สำหรับพระองค์และพระราชชนนี เป็นลางว่าทั้งสองพระองค์จะสิ้นพระชนม์ *ฉบับแก้วเก้า*เทียนที่จุดบูชาพระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระสุริโยทัยไม่ดับแม้ลมพัดแรง *ฉบับหม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม*สมเด็จพระสุริโยทัยฝันเป็นลางร้ายก่อนออกสงคราม ลางที่แทรกไว้นี้มีทั้งสร้างจากจินตนาการและใช้ตามที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร และสังเกตเห็นว่า*ฉบับวรยุทธ*และ*ฉบับคึกเดช*เน้นการใส่เหตุการณ์ที่เป็นลางเป็นจำนวนมากกว่าฉบับอื่น

5. กำหนดให้ตัวละครเอกเป็นผู้ที่ฝักใฝ่ทางธรรม เห็นชัดเจนจากพระอัธยาศัยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิที่ทรงพระเมตตาสูง ยึดหลักธรรมะในการดำเนินชีวิตรวมทั้งการทำสงคราม สมเด็จพระสุริโยทัยก็ทรงประพฤติธรรมเช่นกัน ซึ่งลักษณะนี้จะปรากฏในบุคลิกกษัตริย์ในตำนาน โดยกำหนดให้การประพฤติหรือไม่

ประพฤติธรรมของพระมหากษัตริย์มีผลดีหรือร้ายต่อพระองค์เอง และบ้านเมือง เช่น บ้านเมืองในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิและสมเด็จพระสุริโยทัยมีความสงบสุขต่างจากขุนวรวงศากับท้าวศรีสุดาจันทร์ที่ทรงปกครองบ้านเมืองโดยขาดเมตตาธรรม บ้านเมืองหาความสงบไม่ได้

เมื่อพิจารณาวรรณกรรมเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยในยุคหลังพระราชพงศาวดาร จะเห็นได้ว่าแม้ว่านักเขียนพยายามใช้วิธีการต่างๆ ในการสร้างตัวละครและเหตุการณ์ให้เกิดความสมเหตุสมผลเพื่อให้ผู้อ่านผู้ชมรู้สึกว่ากำลังรับรู้เรื่องจริงที่เคยเกิดขึ้นในอดีตและการให้รายละเอียดที่มากกว่าเดิมเพื่อทำให้เข้าใจเรื่องได้ดีขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็รักษาลักษณะของตำนานที่มีมาแต่เดิมไว้ โดยเฉพาะเรื่องปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นความจริงตามระบบความคิดความเชื่อแบบเดิมที่ต่างจากความจริงปัจจุบัน ทำให้ความรู้สึกร่วมและความคิดที่ได้จากการอ่านการชมเรื่องนี้ไม่แตกต่างจากที่ได้จากการอ่านตำนานที่เล่าขานกันมาแต่เดิม และเนื่องจากตำนานคือการที่สังคมพยายามสืบทอด “การผสมผสานความคิด ความเชื่อ สำนึก และผ่านการขัดเกลาของแต่ละสมัยเข้าไปด้วย จนในที่สุดความเชื่อและอุดมคติดังกล่าวถูกปลูกฝังจนติดอยู่ในสำนึกยากจะสลัดทิ้งไป” ความเป็นตำนานของวรรณกรรมเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยจึงมีส่วนในการสืบทอดความคิดเกี่ยวกับวีรบุรุษบางประการตามตำนานไว้ ดังจะได้กล่าวถึงในประเด็นต่างๆ ต่อไป

วรรณกรรมเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยกับการสืบทอดความคิดเกี่ยวกับวีรบุรุษ

หากถามว่าการแต่งเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยมีจุดมุ่งหมายอย่างใด อาจหาคำตอบที่ตรงกับความเป็นจริงไม่ได้ แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเรื่องนี้มีอิทธิพลต่อคนไทย เพราะอย่างน้อยผู้อ่านทุกคนที่ผ่านระบบโรงเรียนได้อ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ย่อมจดจำวีรกรรมของพระองค์ได้ การกำหนดเรื่องนี้ไว้ในบทเรียนแสดงให้เห็นว่าต้องมีความเกี่ยวข้องกับสังคมอยู่ไม่น้อย

ตามที่ตั้งข้อสังเกตไว้ในตอนต้น การบันทึกเรื่องราวของสมเด็จพระสุริโยทัยในพระราชพงศาวดารนั้น ผู้บันทึกได้แทรกความคิดเห็นลงในบันทึกด้วย กล่าวคือบอกเหตุผลในการตัดสินพระทัยสละพระชนม์ชีพเพื่อพระราชสวามีว่าทรงพระกตัญญูภาพ ผู้บันทึกเขียนถึงวีรกรรมนี้อย่างชื่นชมว่าทรงกระทำอย่างไว้ฝีมือและกล้าหาญเด็ดเดี่ยว ตลอดจนสะท้อนความคิดเกี่ยวกับลักษณะของวีรบุรุษและการทำสงครามในแง่ต่างๆ ได้แก่ เกียรติและการรักษาเกียรติ บทบาทของสตรีและบุรุษ ความรักแผ่นดิน ความคิดบางประการได้รับการสืบทอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน บางประการลดความสำคัญลงหรือไม่ปรากฏอีก ในขณะเดียวกันบางประการคนรุ่นหลังตีความให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันเพื่อใช้เป็นเครื่องมือปลูกฝังความคิดอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมดังที่ตำนานทั้งหลายเคยทำหน้าที่นี้มาแต่เดิม ในที่นี้จะกล่าวถึงความคิดในแต่ละประเด็นดังนี้

1. **ความกตัญญู** คำนี้ปรากฏอย่างชัดเจนในพระราชพงศาวดาร และผู้ที่นำความตอนนี้มาเขียนต่อในภายหลังส่วนหนึ่งก็ยังคงใช้คำนี้อยู่ เช่น

พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5

นงคราญองค์เอกท้าว กระษัตรีย์
มานมนัศกัตเวที ยิ่งล้ำ
เกรงพระราชสวามี มลายพระ ชนม์เฮย
ขับคเชนทรขุ่นค้ำ สอึกสู้ดัษกร
(คัดลอกจาก*สุริโยทัย* ของคึกเดช กันตามระ หน้า 172)

พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6

ดูพระสุริโยทัย เป็นเยี่ยง อย่างเทอญ
กอบกตัญญูเฝ้า ผูกไว้ในกมล
(คัดลอกจาก*สุริโยทัย* ของคึกเดช กันตามระ หน้า 176)

ข้อความจารึกที่อนุสาวรีย์ซึ่งข้าราชบริพารในรัชกาลที่ 6 สร้างขึ้น

"พระอรรคมเหษีทรงพระกตัญญูภาพก็ขับพระคชาธารออกรบและต่อสู้กับศัตรู สู้สละพระชนม์ชีพแทนพระราชสวามี"

การใช้คำว่า "ทรงพระกตัญญูภาพ" เป็นเหตุผลในการตัดสินพระทัยสละพระชนม์ชีพเพื่อพระราชสวามี พิจารณาความหมายได้เป็น 2 ประการ คือ

ความหมายแรก ดังที่กล่าวไว้ในตอนต้นว่าเป็นการพิจารณาถึงหน้าที่ของภรรยาที่พึงกระทำต่อสามี เนื่องจากสตรีในสมัยก่อนมิได้ประกอบอาชีพ หน้าที่หลักคือ ดูแลสามี บุตร บริวาร และบ้านเรือน ไม่ว่าจะเป็นสตรีสูงศักดิ์หรือสตรีสามัญต่างมีหน้าที่อย่างเดียวกัน ส่วนสามีมีหน้าที่หาทรัพย์สิน ดูแลปกป้องคุ้มครองภรรยาให้มีความสุขและให้ความมั่นคงในชีวิตเช่นเดียวกับที่บิดามารดาได้ปฏิบัติมา ดังที่สมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (2544: 612) ทรงกล่าวไว้ใน*กฤษณาสอนน้องคำฉันท์*ซึ่งเป็นโอวาทสำหรับสอนกษัตรีย์ ความว่า

หนึ่งเราแต่เยาว์มี ชนนีชนกครอง
ตราบได้อภิเษกสอง สุขในมไหศวรรย์
คุณพระภรรดาเจ้า ได้ปกเกล้าช่วยกั้นกัน
ค้ำขวงภยันต์อัน ตรายร้างบราพาน

สะท้อนให้เห็นว่าสตรีเป็นเพศที่อ่อนแอต้องได้รับการคุ้มครองจากบุรุษ สตรีม่ายจะอยู่โดยปราศจากคำติฉินได้ยาก ดังนั้นจึงมีความเปรียบว่าสามีเป็นธงเป็นฉัตรที่ให้ความร่มเย็น หากขาดสามีก็คือขาดที่พึ่งและขาดเกราะกำบังภัย สามีเป็นผู้มีพระคุณ คนไทยโบราณจึงเน้นให้ภรรยาเคารพ ซื่อสัตย์ และกตัญญูต่อสามีดังเช่น สุนทรภู่ (2527: 29) กล่าวไว้ใน*โอวาทกษัตรีย์* ความว่า

.....	สำหรับหญิงอันดีมีปัญญา
จะปฏิบัติตามสามีเป็นที่รัก	สามิภักดิ์โดยเที่ยงไม่เดียงสา

ซึ่งสอดคล้องกับความคิดที่ปรากฏใน*กฤษณาสอนน้องคำฉันท์* ความว่า

พึงเพียรบำเพ็ญพิพิธพัตร	ประฏิบัติภรรดา
สุจริตเจรอญสวัสดิสวา	มิภักดีแต่โบราณ
โดยกิจกตัญญูกตเว	ทิบุพเพภิปรายสาร
เป็นอย่างแต่ปางอดีตกาล	ประกาศเกียรติในโลกา

(สมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตชิโนรส 2544: 615)

จะเห็นได้ว่านอกจากจะเน้นความซื่อสัตย์และกตัญญูแล้วยังเน้นกตเวทีคือการทดแทนคุณ ซึ่งถ้าสังเกตจากพระราชพงศาวดารจะเห็นว่า สมเด็จพระสุริโยทัยทรงแสดงกตเวทีคือสละพระชนม์ชีพของพระองค์เองเพื่อปกป้องพระราชสวามี สอดคล้องกับความคิดและแนวทางปฏิบัติดังกล่าว

ดังนั้น "ทรงพระกตัญญูภาพ" ในที่นี้สมเด็จพระสุริโยทัยทรงกระทำด้วยความรัก และด้วยหน้าที่ของภรรยาที่พึงทดแทนพระคุณพระราชสวามี

อีกความหมายหนึ่ง ความกตัญญูไม่ได้เกิดจากความรู้สึกส่วนตัวหรือเป็นหน้าที่ของภรรยา แต่เป็นความกตัญญูอีกระดับหนึ่งที่แสดงการทดแทนคุณพระมหากษัตริย์และแผ่นดิน เนื่องจากในสมัยกรุงศรีอยุธยาปกครองแบบมีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุข ทรงเป็นศูนย์กลางแห่งพระราชอาณาจักรและการปกครอง ไม่ว่าจะเป็นกิจการใดๆ เกี่ยวกับบ้านเมือง เช่น การบำบัดทุกข์บำรุงสุข การประกาศสงคราม พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจสูงสุดสิทธิ์ขาดในการตัดสินพระทัยทุกเรื่อง ฉะนั้นเมื่อกล่าวถึง "แผ่นดิน" ย่อมหมายถึงพระมหากษัตริย์ผู้ครองแผ่นดินไปโดยปริยาย

หากนำสามีมาเปรียบเทียบกับแผ่นดิน จะเห็นได้ว่ามีลักษณะร่วมกันประการหนึ่ง กล่าวคือสามีเป็นที่พึ่งให้ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตแก่ภรรยา ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับแผ่นดินมีความสำคัญต่อบุคคล หากยังคงมีแผ่นดินอยู่บุคคลในสังคมย่อมมีความมั่นคงในชีวิต อยู่เย็นเป็นสุข ประกอบกิจการน้อยใหญ่ดำเนินไปได้ตามปกติ หากไร้แผ่นดินคือหมดที่พึ่งพิงขาดความมั่นคงในชีวิตดุจเดียวกับภรรยาที่ขาดสามี

สมเด็จพระสุริโยทัยในฐานะ "ภรรยา" ของพระผู้ครองแผ่นดินย่อมต้องทรงตระหนักดีว่าพระราชสวามีทรงเป็นศูนย์กลางของแผ่นดินเป็นศูนย์รวมใจที่จะสร้างกำลังใจให้ราษฎรได้ในยามท้อแท้ เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นอิสระและตั้งมั่นของแผ่นดินโดยไม่เป็นเมืองขึ้นของแผ่นดินใด ดังนั้นพระองค์ย่อมมีพระราชภาระอันยิ่งใหญ่และลำบากกว่าภรรยาทั้งหลายคือต้องทรงปกป้องรักษาพระมหากษัตริย์ให้ทรงมีโอกาสครองราชย์ต่อไปให้นานที่สุดเพื่อความสงบสุขของแผ่นดิน

คำว่า "ทรงพระกตัญญูภาพ" ในที่นี้จึงหมายความว่าทรงกตัญญูต่อพระราชสวามีในฐานะเจ้าของแผ่นดิน และต้องแสดงความกตเวทีคือยอมสละพระชนม์ชีพเพื่อตอบแทนพระคุณเจ้าของแผ่นดินที่ทรงทำให้มีแผ่นดินไทยอยู่และอยู่ได้อย่างสงบสุข

แต่ในปัจจุบันบุรุษและสตรีมีความเสมอภาคกันมากขึ้น สตรีประกอบอาชีพเลี้ยงตนและครอบครัวได้ เรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยในปัจจุบันจึงมิได้เน้นความคิดเกี่ยวกับเหตุผลในการสละพระชนม์ชีพว่าเป็นเรื่องความกตัญญูต่อพระราชสวามีอีกต่อไป

2.**อำนาจและหน้าที่** ในพระราชพงศาวดารไม่ปรากฏประเด็นความคิดเกี่ยวกับอำนาจและหน้าที่ แต่วรรณกรรมเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยในปัจจุบัน นักเขียนนิยมเน้นประเด็นนี้มากเนื่องจากเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ตอนนี้เป็นเรื่องการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างราชวงศ์ต่างๆ เพื่อความเป็นใหญ่ในกรุงศรีอยุธยา แล้วส่งผลกระทบต่อราษฎรอย่างมาก นักเขียนพยายามเสนอความคิดว่า แม้ว่าพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์จะทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดในแผ่นดินก็จริง แต่ก็ทรงตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบที่ทรงมีต่อบ้านเมือง ไม่ใช่จะทรงทำสิ่งใดได้ตามพระทัยเสมอไป ควรยึดถือประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นสำคัญ แม้ว่าบางเรื่องจะเป็นเรื่องส่วนตัว แต่หากเกี่ยวข้องกับบ้านเมืองแล้วต้องยึดถือบ้านเมืองเป็นหลัก เช่น *ฉบับหม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม* พระสุริโยทัยตัดสินพระทัยอภิเษกกับพระเฑียรราชา เพราะทรงตระหนักในคำเตือนสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ที่ตรัสว่า "เจ้าจะรักตนยิ่งกว่าแผ่นดินเชียวหรือ" การอภิเษกของพระราชวงศ์มีผลหลายประการต่อบ้านเมือง อาจประสานสัมพันธไมตรีระหว่างราชวงศ์ต่างๆ ทำให้พระราชอาณาจักรเป็นปึกแผ่นมั่นคงลดการเกิดสงครามภายใน ตลอดจนสร้างความร่วมแรงร่วมใจในการต่อสู้ศัตรูภายนอกอีกด้วย

นอกจากจะต้องใช้หลักธรรมในการปกครองแล้ว การตัดสินพระทัยของพระราชวงศ์โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์มีผลต่อบ้านเมืองและราษฎรเป็นอย่างมาก ดังนั้นพระองค์จะต้องทรงเชี่ยวชาญและมีวิสัยทัศน์กว้างไกล การตัดสินพระทัยแต่ละครั้งจึงจะเที่ยงตรงถูกต้อง เช่น การที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสด็จไปดูค่ายพม่าทั้งๆ ที่สมเด็จพระสุริโยทัยทรงทักท้วง เพราะเกรงว่าจะทรงเป็นอันตราย แต่พระองค์ทรงให้เหตุผลว่านอกจากจะได้หยั่งกำลังข้าศึกแล้ว ยังเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ทหารไทยอีกด้วย

อีกประเด็นหนึ่งที่นักเขียนสนใจก็คือ การควบคุมผู้ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนหรือเห็นแก่พวกพ้องไม่ให้มีโอกาสเถลิงอำนาจเพื่อหาประโยชน์และไม่ลุแก่อำนาจเมื่อเป็นผู้ครองอำนาจเอง มิฉะนั้นบ้านเมืองจะระส่ำระสาย วรรณกรรมเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยในยุคหลังเน้นว่าผู้ที่ปกครองได้ควรรู้จักทั้งการใช้อำนาจควบคู่กับการรู้จักหน้าที่รับผิดชอบของตน หน้าที่ต่อแผ่นดินถือว่าเป็นพระราชภาระอันใหญ่หลวงซึ่งผู้ครองแผ่นดินไม่สามารถปฏิเสธได้

นอกจากนี้ถ้ามองภาพสังคมโดยรวมวรรณกรรมเรื่องนี้ยังสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองว่าต่างมีหน้าที่อันพึงกระทำต่อกัน ในขณะที่พระเจ้าแผ่นดินใช้อำนาจในทางที่ถูกที่ควรเพื่อ

ประโยชน์สุขของราษฎร ราษฎรก็ควรมีความสวามิภักดิ์และปกป้องพระเจ้าแผ่นดินให้ได้ทำหน้าที่ของพระองค์อย่างสมบูรณ์ ต่างร่วมกันรักษาแผ่นดิน ก่อให้เกิดผลดี คือบ้านเมืองมีความมั่นคงเป็นเอกราช

3. **เกียรติและการรักษาเกียรติ** วรรณกรรมเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยยังยึดถือเรื่องเกียรติว่าเป็นเรื่องสำคัญเช่นเดียวกับพระราชพงศาวดาร แต่มีการขยายประเด็นออกไปหลายประการ

ประการแรกคือ พระเกียรติของพระมหากษัตริย์ พระเจ้าแผ่นดินทรงไว้ซึ่งพระเกียรติ ผู้ใดจะดูหมิ่นมิได้ มีเหตุการณ์หลายตอนในฉบับ*หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม* ที่สมเด็จพระสุริโยทัยตัดสินพระทัยรักษาพระเกียรติของพระราชสวามี เช่น รับสั่งให้ข้าราชบริพารนำเครื่องทองไปแลกซื้อเครื่องศาสตราวุธสำหรับกองทหารของพระเฑียรราชา หรือตอนท้ายเรื่องสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสด็จออกไปดูค่ายพม่าก็เพื่อรักษาพระเกียรติ สร้างขวัญและกำลังใจแก่ราษฎรให้สมกับที่ราษฎรศรัทธาพระองค์ ตลอดจนการกระทำยุทธหัตถีกับพระเจ้าแปรก็เพื่อรักษาพระเกียรติยศให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ไทยไม่ทรงหวาดหวั่นศัตรู

ประเด็นเกี่ยวกับการต่อสู้ระหว่างบุรุษกับสตรีก็ยังเป็นประเด็นที่นักเขียนสะท้อนให้เห็นว่าการรบกับสตรีเป็นการเสื่อมเสียพระเกียรติ ในฉบับ*คึกเดช*มีการเพิ่มบทเยาะเย้ยถากถางว่าพระเจ้าแปรประหารสตรีทำให้ทรงเสียพระทัยยกกองทัพกลับยังคงแสดงความคิดเดิมว่าสตรีไม่ใช้คู่ต่อสู้ที่เหมาะสมกับบุรุษ แต่ในยุคหลังนี้มีการเสริมบทบาทสมเด็จพระสุริโยทัยเพื่อให้เห็นว่าทรงเข้มแข็ง กล้าหาญและมีฝีมือทัดเทียมชายในวรรณกรรมบางฉบับ เช่น *ฉบับแก้วเก้า*กับ*ฉบับวรยุทธ* อ้างความเสียเปรียบทางยุทธปัจจัยและการขาดสมาธิเพราะทรงห่วงใยพระสวามีเป็นเหตุให้รบไม่ได้เต็มที่ นำไปสู่การสิ้นพระชนม์ในที่สุด แม้ว่าฝีมืออาจไม่ทัดเทียมชายแต่ก็อยู่ในระดับนักต่อสู้ผู้มีฝีมือผู้หนึ่งที่ผู้อ่านชาวไทยจะรู้สึกภูมิใจในวีรสตรีท่านนี้ได้

4. **การเสียสละเพื่อแผ่นดิน** เมื่อเทียบบทบาทสตรีกับบุรุษ บุรุษเป็นผู้นำของสังคมมาโดยตลอด บทบาทของสตรีในสังคมจึงทำหน้าที่เป็นผู้ตามไม่ใช่คนสำคัญของสังคม การที่วีรสตรีมีชื่อปรากฏในหน้าประวัติศาสตร์ได้ต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญมาก แต่ถึงแม้สตรีจะมีบทบาทเด่นแต่ก็ยังเป็นบทบาทเสริมบารมีให้แก่บุรุษ สตรียังไม่ได้มีความสำคัญเท่าเทียมชาย จากวรรณกรรมเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยสตรีในราชสำนักในเรื่องนี้ล้วนมีความสำคัญต่อความเป็นไปในราชอาณาจักร เราจึงไม่อาจปฏิเสธบทบาทสตรีเหล่านี้ได้ แม้ว่าสตรีจะไม่มีความสำคัญที่สุดในสังคมแต่ก็มีบทบาทช่วยสังคมได้มาก สมเด็จพระสุริโยทัยทรงแก้ปัญหาทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร ถ้าพิจารณาจากการกระทำยุทธหัตถีฝ่ายไทยมิได้ชนะศึก แต่การสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระสุริโยทัยช่วยรักษาพระชนม์ชีพของพระเจ้าแผ่นดินให้ทรงมีโอกาสครองแผ่นดินมาอีกหลายปีกว่าจะเสียกรุงศรีอยุธยา ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าในฐานะสตรีสมเด็จพระสุริโยทัยทรงเป็นบุคคลสำคัญที่ไม่สำคัญ ดังปรากฏข้อความในฉบับ*วรยุทธ*พระองค์จะทรงกล่าวอยู่เสมอว่าชีวิตของพระองค์ไม่สำคัญเท่าสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ การสิ้นพระชนม์เพียงพระองค์เดียวหากรักษาได้ทั้งแผ่นดินก็นับว่าคุ้มค่า จึงไม่ทรงเสียดายชีวิต เหตุการณ์ตอนนี้ตอกย้ำให้เห็นว่า สังคมโบราณตระหนักว่าสตรีไม่สำคัญเท่าบุรุษ แต่การกระทำอย่างเดียวกันนี้ เมื่อมาตีความกัน

ภายหลัง สตรีผู้นี้ก็กล้าหาญเทียบเท่าหรือยิ่งกว่าบุรุษ ทำให้การเสียสละของพระองค์เป็นวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ในโลกปัจจุบัน

ประเด็นที่นักเขียนเสนอต่อไปก็คือ สมเด็จพระสุริโยทัยทรงเป็น "คนเล็กๆ" ที่ไม่มีความสำคัญในอดีต แต่กลับเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในปัจจุบันเพราะการกระทำอันน่าสรรเสริญ หาก "คนเล็กๆ" เช่นสตรีผู้นี้ยอมสละชีวิตเพื่อแผ่นดินได้ บุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นบุคคลสำคัญหรือไม่ก็ควรนำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติได้เพราะทุกคนมีหน้าที่ที่พึงกระทำต่อแผ่นดิน การที่ส่วนรวมจะอยู่รอดได้ต้องอาศัยความสามัคคีร่วมใจจากทุกคนในสังคม ถ้ามองในแง่มุมนี้จะเป็นบุคคลระดับใดก็ไม่สำคัญหากเป็นผู้ที่มีหัวใจรักและเสียสละเพื่อบ้านเมือง หลายฉบับสะท้อนความคิดว่าการเกิดมาอย่างมีประโยชน์คือการทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ในยามที่บ้านเมืองมีสงครามเป็นหน้าที่ที่ทุกคนต้องปกป้องและเสียสละเพื่อความอยู่รอดของบ้านเมือง การเสียสละชีวิตของคนเพียงคนเดียวก็มีความหมายมากเพราะได้ทำให้ส่วนรวมยังคงอยู่ *ฉบับวรยุทธ* (2543: 622) กล่าวถึงการเสียสละนี้อย่างชื่นชมว่า "ตราบใดที่สงครามยังหลีกเลี่ยงไม่ได้สำหรับแผ่นดินใด สงครามก็ยังคงเป็นเวทีประกาศความกล้าความเสียสละของวีรชนแห่งแผ่นดิน" นอกจากนี้*ฉบับแก้วเก้า* (2545: 226) ยังยกย่องวีรกรรมนี้ว่ายิ่งใหญ่ ความว่า "กษัตริย์ที่ดีทรงพระเมตตาต่อพระราชอาณาจักร แต่พระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ทรงสละอุทิศพระองค์เพื่อแผ่นดิน" แสดงให้เห็นว่าความเมตตาเป็นพระราชจริยาวัตรปกติที่พระมหากษัตริย์พึงกระทำ แต่การสละพระชนม์ชีพเป็นสิ่งพิเศษที่ต้องใช้พลังกายพลังใจที่กล้าแกร่งยิ่งกว่าปกติ หาผู้ใดกล้าทำได้เสมอเหมือนสมเด็จพระสุริโยทัย พระองค์จึงทรงเป็นหนึ่งในสตรีเพียงไม่กี่คนที่ได้รับการจารึกชื่อไว้ในประวัติศาสตร์

เมื่อพิจารณาความคิดที่ปรากฏในเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัย ความคิดหลักไม่แตกต่างกับที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารมากนัก แต่ด้วยบันทึกในประวัติศาสตร์มีขนาดสั้น จึงไม่เพียงพอที่จะตอบสนองความสนใจใคร่รู้ของคนยุคหลังที่ชื่นชมวีรกรรมครั้งนี้ ประกอบกับเรื่องนี้เป็นประโยชน์ในการปลูกฝังความสามัคคีอันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินกิจการต่างๆ ได้สำเร็จเฉกเช่นชาวไทยในอดีตที่รวมพลังกันต่อต้านศัตรูภายนอกที่มารุกราน ดังที่มีการนำเรื่องนี้มาใช้ปลูกฝังในเรื่องความรักชาติ นำมาใส่ในแบบเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองเพื่อปลูกฝังให้ชาวไทยรู้จักหน้าที่พลเมืองที่พึงกระทำต่อชาติ ทำให้เรื่องราวของสมเด็จพระสุริโยทัยได้รับการปรับแต่งขยายรายละเอียดออกไปอีกมากเพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นไปของสังคมปัจจุบัน

หากมองว่าตำนานเป็นเครื่องมือจดจารส่งต่อสืบทอดสำนึกทางประวัติศาสตร์และสืบสานปณิธานในการรักษาแผ่นดินของบรรพบุรุษไทยสู่ลูกหลาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัย*ฉบับแก้วเก้า ฉบับคึกเดช ฉบับวรยุทธ*หรือ*ฉบับหม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม*อาจใช้ศิลปะและกลวิธีการนำเสนอตลอดจนให้รายละเอียดแตกต่างกันไป ต่างนำไปสู่ผลที่เหมือนกันคือสนับสนุนความคิดเกี่ยวกับความรักและเสียสละเพื่อแผ่นดิน มีผลให้บุคลิกภาพของสมเด็จพระสุริโยทัยเป็นแบบเดียวกันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่มีความเปลี่ยนแปลงมากนัก ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับการแสดงความสามารถความกล้าหาญในการเผชิญกับอุปสรรคดังเช่นวีรบุรุษในตำนาน จึงอาจ

กล่าวได้วรรณกรรมเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัยยุคหลังพระราชพงศาวดารคือตำนานวีรบุรุษวีรสตรีในรูปลักษณ์ใหม่นั่นเอง

บรรณานุกรม

เอกสารตีพิมพ์

แก้วเก้า [คุณหญิงวินิตา ดิถียนต์]. *บารมีพระแม่ป้อง ปกพื้นธรณิน*. กรุงเทพฯ: เพื่อนดี, 2545.

คำยวง วราสิทธิชัย, หม่อมหลวง. "ตำนานและผลงานทางปัญญา ศึกษาจากตำนานจังหวัดสุโขทัย อุตรดิตถ์ พิษณุโลก" เอกสารประกอบโครงการสัมมนาเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ปีการศึกษา 2543 เรื่องการศึกษาวรรณกรรมและวัฒนธรรมในสุโขทัย ศรีสัชนาลัย พิษณุโลก. ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543. (อัดสำเนา).

คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัดและพงศาวดารกรุงเก่าและฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. พระนคร: คลังวิทยา, 2510.

คึกเดช กันตามระ. *สุริโยทัย*. กรุงเทพฯ: ดับเบิ้ลนายน์, 2543.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯ กรมพระยา. *ไทยรบพม่า*. พระนคร: คลังวิทยา, 2505.

นาฏวิภา ชลิตานนท์. *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์และสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524.

ปรมานุชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. "ฉันท์กฤษณาสอนน้อง," *ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน*. คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนจัดพิมพ์เป็นที่ระลึกสมโภชหิรัญบัตรและฉลองอายุวัฒนมงคล 85 ปี พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ติสสานุกโร ป.ธ.4) 26-27 พฤษภาคม 2544. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2544, หน้า 603-616.

ประคอง นิมมานเหมินท์. *นิทานพื้นบ้านศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. *สตรีในคัมภีร์ตะวันออก*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม).พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายนาถ กระต่ายทอง ณ ฌาปนสถานครุสภา วัดสระเกศวรมหาวิหาร 19 กรกฎาคม 2514. กรุงเทพฯ: กรุงสยามการพิมพ์, 2514.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระเจ้าจักรพรรดิพงศ์(จาด). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, 2541.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์และฉบับสมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรสและพงศาวดารเหนือฉบับพระยาวิเชียรปรีชา(น้อย) เล่ม1. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2504.

พระราชพงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับที่เป็นสมบัติของบริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน. พระนคร: ก้าวหน้า, 2507.

พิเศษ เจียจันทร์พงศ์. *พระสุริโยทัยเป็นใคร?มาจากไหน?*. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพฯ: มติชน, 2544.

วรยุทธ พิชัยศรทัต และธเนศ เนติโพธิ์. *สมเด็จพระสุริโยทัย*. กรุงเทพฯ: ณ บ้านวรรณกรรม, 2543.

วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ และวิวัฒน์ พันธวุฒิยานนท์. "หม่อมเจ้าซาตรีเฉลิม ยุคล สุริโยไทกับบางตอนในหน้าประวัติศาสตร์," *สารคดี*, 17:198(สิงหาคม, 2544), 106 – 120.

สุนทรโวหาร [ภู่], พระ. *สุภาษิตสุนทรภู่*. พระนคร: ศิลปาบรรณาคาร, 2527.

เอกสารอื่น

ซาตรีเฉลิม ยุคล, หม่อมเจ้า. "สุริโยทัย," วีดิโอซีดี ผลิตโดยบริษัทแมงป่อง จำกัด, 2545.